

<https://doi.org/10.62837/2025.3.195>

Fil.f.d. SƏFƏROVA AYSEL VƏLIYULLA QIZI

ADU

safarova.aysel@adu.az

novruzova.099@gmail.com

TƏRKİBİNDƏ “MONEY” SÖZÜ OLAN İNGİLİS FRAZEOLoji VAHİDLƏRİNİN SEMANTİK XÜSUSİYYƏTLƏRİ

Açar sözlər: frazeoloji vahidlər, lingvistik konseptuallaşdırma, dil vahidləri, məcazi məna

Key words: фразеологизмы, лингвистическая концептуализация, языковые единицы, переносное значение

Ключевые слова: phraseological units, linguistic conceptualization, language units, figurative meaning

Bütün dünyada getdikcə geniş vüsət alan qloballaşma prosesləri milliliyin müxtəlif aspektlərinin öyrənilməsinə marağı artırmışdır. Mədəniyyətlər, onların düzgün başa düşülməsi mədəniyyətlərarası dialoqun effektivliyini müəyyən edir. Frazeologizmlər milli mədəniyyətin özünəməxsus hissəsi kimi görünür və dünyanın xüsusiyyətlərini, xalqın idrakını, mentalitetini, onun tarixini və həyat tərzini obrazlı şəkildə əks etdirir. Onların istifadəsi mətnə milli kimlik və xüsusi ifadəlilik verir. Frazeoloji vahidlərin mədəni spesifikliyi, eləcə də frazeoloji ifadələrin hərfi tərcümə olunmaması, əksinə qavranılmas onların tərcüməsində çətinliklərə səbəb olur. Yalnız frazeoloji vahidin mənasını çatdırmaq deyil, həm də onun obrazlılığını və üslubi məzmununu nəzərə almaqla qorumaq lazımdır. Tərcüməçinin şəxsiyyətinin rolu da mühümdür, onun təkcə dili dərinlən bilməsi deyil, həm də şübhəsiz ki, müəyyən xalqın mədəniyyətini, tarixi şəraiti və tərcümə mətninin yazıldığı dövrü dərk etməsidir. Frazeologiya (yun. Phrasis – “ifadə”, logos – “tədris”) dilçiliyin dildəki sabit birləşmələri öyrənən bölməsidir. Frazeoloji vahidlər dilin xüsusi vahidləri kimi 20-ci əsrin əvvəllərində dilçilərin diqqətini cəlb etməyə başlamışdı. 20-ci əsrin ikinci yarısında bu söz birləşmələri elmi araşdırma obyektinə çevrildi. Frazeoloji vahidlər nitqimizin daha parlaq və təsirli olması üçün müxtəlif sfera və sahələrdə geniş istifadə olunan ifadəli vasitələrə aiddir. Frazeoloji vahidlər bizi müəyyən mədəniyyətlərin və icmaların nümayəndələrinə tanış olan kodun köməyi ilə fikirlərimizi obrazlı şəkildə necə təqdim edəcəyimizə dair hazır ifadələrlə təmin edirlər. “Frazeoloji vahid” anlayışı ilk dəfə Çarlz Balli tərəfindən istifadə edilmişdir. Ç.Balli nəzəriyyəsində deyilir ki, frazeoloji vahidin əsas əlaməti onun bir sözlə əvəzlənməsinin mümkün və ya qeyri-mümkünlüyüdür [7, s.38]. R.S.Ginzburqun fikrincə “Frazeoloji vahidlər nitqdə sərbəst düzələ bilməyən, lakin hazır vahidlər kimi təkrarlanan motivsiz söz qruplarıdır” [7, s.38]. N.N.Amosova da öz növbəsində frazeoloji vahidləri müəyyən leksik komponentlərin spesifik və dəyişməz ardıcılığı və onlar arasında mövcud olan özünəməxsus semantik əlaqə ilə xarakterizə olunan

kontekst olan sabit kontekst vahidləri kimi müəyyən edir [7, s.38]. V.V. Vinqradov frazeoloji vahidləri bir nəşildən digərinə keçən və ənənəvi söz birləşmələri kimi nitq prosesində işlənən hazır dil vahidləri kimi müəyyən edir. Digər görkəmli rus dilçisi A.V.Kunin ətraflı tədqiqat apararaq belə nəticəyə gəlmişdir ki, frazeoloji vahidlər tam və ya qismən məcazi mənə daşıyan sözlərin sabit birləşmələridir. [6, s.45]

Dilçiliyin bir sahəsi kimi frazeologiyanın vəzifələri müəyyən bir dilin frazeoloji fondunun hərtərəfli öyrənilməsini əhatə edir. Bu elmin öyrənilməsinin mühüm cəhətləri bunlardır: frazeoloji vahidlərin sabitliyi, frazeologiyanın sistemliliyi və frazeoloji vahidlərin semantik quruluşu, onların mənşəyi və əsas funksiyaları. Frazeologiyanın xüsusilə mürəkkəb bir qolu frazeoloji vahidlərin tərcüməsidir ki, bunun tədqiqi sahəsində xeyli təcrübə tələb olunur.

Frazeoloji vahidlərin xarakterik xüsusiyyətləri:

1. canlı təsvirlər və bunun nəticəsində paralel mövcud ifadələrlə üst-üstə düşmə ehtimalı: to throw dust into smb.'s eyes, to be narrow in the shoulders, to burn one's fingers, to burn bridges və s.
2. ayrı-ayrı komponentlərin semantikasının qorunması: to put a spoke in smb.'s wheel
3. bəzi komponentləri digərləri ilə əvəz etməyin mümkünsüzlüyü: to hold one's cards close to one's chest
4. emosional və ifadəli işlənmə həlledici rol oynayır: to throw dust into smb.'s eyes, to paint the devil blacker than he is
5. ayrı-ayrı sözlər və ya digər frazeoloji vahidlərlə sinonim əlaqəyə girmək bacarığı: to gild refined gold = to paint the lily

Hər bir dilin özünəməxsus frazeologizmləri var. İngilis dilinin da frazeologiya dünyası çox böyük və müxtəlifdir. İngilis dilinin tarixi inkişafı nəticəsində əmələ gəlmiş bu mürəkkəb frazeoloji sistem o dərəcədə zəngindir ki, danışq prosesində, frazeologizmlərin vasitəsi ilə bu və ya digər fikri aydın şəkildə başqasına çatdırmaq mümkündür. Bu dilin frazeologizmləri minillik tarixə malikdir. Onlar müxtəlif ictimai tarixi şəraitdə və çox müxtəlif səbəblər əsasında əmələ gəlmişdir. İngilis dilinin frazeologizmlərinin əmələgəlmə mənbəyi, əsasən, xalq danışq dili, yazılı ədəbiyyat və folklor olmuşdur. Frazeologizmlər hər bir xalqın həyat və yaşayış tərz, sənəti-peşəsi, miflək rəvayətləri, dini və mövhumə təsəvvürləri, adət-ənənəsi, dünyagörüşü ilə əlaqədar yaranmış və indi da yaranmaqdadır.

İngilis dilində frazeoloji vahidlərin tədqiqi göstərir ki, onlar bir növ linqvistik konseptuallaşdırma vasitəsidir. İngilis frazeoloji vahidləri milli mədəniyyətlər haqqında məşhur faktları, xalqların tarixi hadisələri, adət-ənənələri və əfsanələri müəyyən bir məsələ üçün vacib olan məlumatları ehtiva edir. [4, s.132]

İngilis etimoloji lüğətinə görə, "money" sözü 13-cü əsrin ortalarında meydana çıxmışdır. Söz qədim fransız "monnaie" – "pul, sikkə, valyuta" sözündəndir, bu da öz növbəsində latın "moneta" dan əmələ gəlmişdir. Qeyd etmək lazımdır ki,

latın dilində “moneta” (pul) sözü Roma ilahəsi Juno Monetanın adından götürülmüşdür. Bu məqalənin məqsədi ingilis dilində tərkibində “money” sözü frazeoloji vahidlərin tədqiqini həyata keçirməkdir. Əsrlər boyu “money” pul insani dəyərləri, davranışları və sərvət və güclə münasibətləri əks etdirən deyimlərə və ifadələrə daxil olmuşdur. Tərkibində “money” sözü olan deyimlər yalnız bankda və ya büdcə danışıqları, iş müsahibələri zamanı deyil, hətta maliyyə ilə bağlı olmayan gündəlik söhbətlər zamanı da eşidilə bilər. Bu mədəni ifadələr ingilis dilində danışanlar tərəfindən asanlıqla başa düşülsə də, dil öyrənənlər onların mənasına görə çaşıb qala bilərlər. Pulla bağlı əksər deyimlər insanın maddi vəziyyəti ilə bağlıdır, baxmayaraq ki, onlar həm də bir insanın görünüşünü və ya münasibətini təsvir etmək və hətta kiməsə qarşı hörmətsizlik ifadə etmək üçün istifadə edilə bilər. Gəlin “money” sözünü, mənalarını və etimoloji mənşəyini ehtiva edən ən məşhur idiomlardan bəzilərini nəzərdən keçirək.

- *Easy money/soft money/ money for jam*- Çətin iş olmadan qazanılan pul; az səy tələb edən pul. Məsələn: The movie rights to a successful play mean easy money to the writer of the play. Young people who look for easy money are usually disappointed.
- *Made of money* – çox varlı, zəngin deməkdir. Məsələn: Mr. Jones buys his children everything they want. He must be made of money.
- *On the money* - Tam doğru; tam dəqiq. Məsələn: Algernon won the lottery; the numbers he picked were right on the money. I won the contest because my guess was on the money. I think her assessment of the situation is right on the money.
- *Pour money down the drain* – pulunu məqsədsiz şəkildə xərcləmək, öz vəsaitini israf etmək. Məsələn: She is so thoughtless! She needs to save up to pay the bills but she just pours her money down the drain. [9]
- *Put one's money on a scratched horse* - udmaq şansı olmadan qumar oynamaq, mərc gəlmək. Məsələn: You bet on the New York Mets to win the World Series? Why put your money on a scratched horse?
- *See the color of one's money* - xərcləmək üçün pulunuz olduğunu bilmək. Məsələn: Before I show you the diamond, let me see the color of your money. I want to see the colour of his money before shipping the goods.
- *Spending money/pocket money* – cibxərcliyi, xərcəlmək üçün insana verilən pul deməkdir. Məsələn: When the seniors went to New York City on a trip, each was given \$10 in spending money. Father gave John a nickel in pocket money when he went to the store with Mother. [9]
- *Front money* – avans, ilkin ödəniş mənasını bildirir. Məsələn: You need to put up some front money.
- *Blood money* - böyük zəhmətlə və ya çətinliklərə dözərək qazanılan pula işarə edir.
- *Mad money* - istirahət üçün qənaət edilən pul deməkdir. Məsələn: I don't have any mad money for the vacation. [10]

- *Raise money/raise funds* - Xeyriyyə və ya müəyyən bir layihə üçün ianə tələb etmək. Məsələn: Our church is trying to raise the money for a new organ.
- *Money burns a hole in one's pocket* – olan pulu tez xərcləmək, pulu saxlaya bilməmək, qazanan kimi xərcləmək mənasını bildirir. Məsələn: Money burns a hole in Linda's pocket. The silver dollar that Don got for his birthday was burning a hole in his pocket, and Don hurried to a dime store.
- *World money* - beynəlxalq borcların ödənilməsi üçün geniş şəkildə qəbul edilən valyuta və ya mübadilə vasitəsi kimi nəzərdə tutulur.
- *Be in the money* – çoxlu pulu olmaq, varlı, zəngin olmaq deməkdir. Məsələn: After his rich uncle died, Richard was in the chips. After years of struggle and dependence, air transportation is in the money.
- *Be pressed for money/be pushed for money* – pula ehtiyacı olmaq, az pulu olmaq deməkdir. Məsələn: I'm kind of pressed for money right now, so can we go out to dinner next weekend instead? An unexpected car repair has left me pressed for money this month.
- *Money talks* – pulun insana təsiti ifadə edir, pulla hər şey əldə etmək olduğu anlamına gəlir, pulun varsa güclüsən deməkdir. Məsələn: The executive wasn't worried about their critics in Congress. After all, money talks.
- *Money doesn't grow on trees* - Kiməsə pulun məhdud olduğunu və diqqətsiz xərclənməməli olduğunu xatırlatmaq üçün istifadə olunur. Məsələn: We're not going back to the mall—money doesn't grow on trees! [11]
- *Hush money* - kiməsə utanc verici və ya etibarsız məlumatların yayılmasının qarşısını almaq üçün ödənilən pul. Məsələn: He's accused of paying her hush money to keep their affair secret.
- *Marry money* – varlı adamla evlənmək, zənginlə ailə həyatı qurmaq mənasını bildirir. Məsələn: Ellen married money when she became Hal's wife.
- *One's money's worth* - xərclənmiş və ya investisiya edilmiş pulun ədalətli qaytarılması anlamını ifadə edir. Məsələn: I wouldn't say that the trip was a great bargain, but I feel that we got our money's worth.
- *Pots of money* – çox pulu olmaq deməkdir. Məsələn: She's got pots of money (= she's very rich) and can easily afford it.
- *Run for one's money* – iki mənası vardır: 1) çətin mübarizə mənasını bildirir. Məsələn: Our team didn't win the game, but they gave the other team a run for their money. 2) məmnuniyyət; maraq; həyəcan ifadə edir. Məsələn: People like to watch the champion fight because they get a good run for their money from him. A good student gives a teacher more than a run for his money.
- *A fool and his money are soon parted* - bu ifadə 16-cı əsrdə ingilis şairi Tomas Tusser tərəfindən yazılmış bir atalar sözünə gedib çıxır. Bu o deməkdir ki, maliyyəsi ilə müdrik olmayan insanlar sərvətlərini tez

itirəcəklər. Məsələn: “He spent his entire paycheck on lottery tickets. A fool and his money are soon parted.”

- *Time is money* – vaxt qızıldır mənasını bildirir. Məsələn: Time is money and I do not want to waste time talking to our supervisor because she always wants to argue with me. [9]
- Mugs' money - riskdən xəbərsiz olan investorlardan gələn pula işarə edir.
- Ooftish money - qumar və ya investisiya üçün mövcud olan deməkdir.
- Money speaks sense in a language all nations understand (Aphra Behn) - Pul millətlərin başa düşdüyü dildə danışır.
- A successful man is one who makes more money than his wife can spend. A successful woman is one who can find such a man (Lana Turner) - Uğurlu kişi arvadının xərcləyə biləcəyindən daha çox pul qazanan adamdır. Uğurlu qadın elə kişini tapa biləndir.
- Liking money like I like it, is nothing less than mysticism. Money is a glory (Salvador Dali) - Pulu mənim sevdiyim kimi sevmək, ən azından mistikdir. Pul şöhrətdir.
- Always borrow money from a pessimist. He won't expect it back (Oscar Wilde) - Həmişə bir pessimistdən borc götürün. O, pulun geri qaytarılacağını gözləməyəcək.
- Where large sums of money are concerned, it is advisable to trust nobody (Agatha Christie) – Söhbət böyük puldan gedərsə, heç kimə etibar etməmək məsləhətdir.
- Do not hire a man who does your work for money, but him who does it for love of it (Henry David Thoreau) - İşini pulla görən adamı işə götürməyin; işini sevərək görən adamı işə götürün. [12]

Yekun olaraq qeyd etmək lazımdır ki, tərkibində “money” olan ingilis deyimləri maliyyə sferasının müxtəlif aspektlərinin ən ümumi vəziyyətlərini və hadisələrini təmsil etməyə kömək edən müxtəlif strukturlarla təmsil olunur. Onlar xüsusi maliyyə lüğətini əhatə edə bilər və ya yalnız ümumi sözlərdən ibarət ola bilər.

ƏDƏBİYYAT

1. Əhmədova F. İngilis və Azərbaycan dillərinə məxsus frazeoloji vahidlərdə struktur-semantik xüsusiyyətlərin müqayisəli tədqiqinə dair // ADU-nun Elmi xəbərləri, № 4, 2007.
2. Quliyev T.S. Müxtəlif sistemli dillərdə idiomatik birləşmələr Bakı, 2016
3. Амосова Н. Н. Основы английской фразеологии. М.: Либроком, 2010.
4. Басуева Н. Агафонова Д. О некоторых особенностях перевода английских фразеологизмов на русский язык Studia Russologica 12, 2019
5. Виноградов В.— Перевод: общие и лексические вопросы, Москва, «Книжный дом», 2004

6. Кунин А. В. Курс фразеологии современного английского языка: учеб. пособие для ин-тов и фак. иностр. яз. Изд-е 3-е, 2005.
7. Colenciuc I. Structural and Semantic Peculiarities of Money-related Phraseological Units University Lecturer
8. Goddard C., Wierzbicka A., FARESE G. M. The Conceptual Semantics of "Money" and "Money Verbs" Russian Journal of Linguistics, 2022
9. <https://enpuz.ru/idiom/money/4>
10. <https://engblog.ru/expressions-and-idioms-about-money-in-english>
11. <https://www.grammarly.com/blog/idioms/idioms-about-money/>
12. <https://www.yescenter.ru/informaciya/baza-znanij/anglijskij-yazyk/aforizmy/> aforizmy- pro-dengi/

SƏFƏROVA AYSEL VƏLIYULLA QIZ
TƏRKİBİNDƏ "MONEY" SÖZÜ OLAN İNGİLİS FRAZEOLÖJİ
VAHİDLƏRİN SEMANTİK XÜSUSİYYƏTLƏRİ

Xülasə

Frazeoloji vahidlərin yaranması, insanların birbaşa yaşam tərzləri ilə həmahəng olmasından irəli gəlir. Belə ki, frazeologizmlər yaranan zaman etnik və kənar linqvistik amillər çox böyük rol oynayır. Məhz bu səbəbdən də bu amillər frazeoloji vahidlərin formalaşmasını və inkişafını şərtləndirən xüsusi cəhətlər hesab olunur. Frazeoloji birləşmələr bütün başqa dillərdə olduğu kimi ingilis dilində də xüsusi əhəmiyyət kəsb edən söz birləşmələridir. Frazeoloji vahidlər nitqi daha gözəl, canlı və rəngarəng edir. Məqalədə tərkibində "money" sözü olan ingilis frazeoloji vahidlərinin strukturu, leksik tərkibi və semantikasi araşdırılmışdır. Ümumbəşəri və ya mədəniyyətə xas mentalitet xüsusiyyətlərini əks etdirən bu ifadələr insanların pula, zənginliyə və ya yoxsulluğa münasibətini ifadə edir. Onlar həmçinin insanların dəyərlərini, adət-ənənələrlə zəngin həyat tərzini və meyllərini, habelə onların maddi və sosial statusu ilə bağlı fikirlərini açıqlayır. İngilis dilində tərkibində "money" sözü olan frazeoloji vahidlərin tətbiqi və mənası kifayət qədər genişdir. Müəllif dildə üslubi rəngarəngliyi ilə seçilən frazeoloji vahidlərin hərtərəfli öyrənilməsi, onlara xas olan səciyyəvi əlamətlərin müəyyənləşdirilərək təhlilə cəlb etmişdir. Müəllif tətqiq etdiyi frazeoloji vahidləri xalqın özünəməxsus dünyagörüşünü, həyat tərzini, tarixini, inanclarını əks etdirən milli mədəniyyətin tərkib hissəsi hesab edir.

SAFAROVA AYSEL VALIYULLA
SEMANTIC FEATURES OF ENGLISH PHRASEOLOGICAL UNITS
CONTAINING THE WORD "MONEY"

Summary

The emergence of phraseological units stems from the direct harmony of people with their lifestyles. Thus, when phraseologisms arise, ethnic and external linguistic factors play a very important role. It is for this reason that these factors are

considered special features that determine the formation and development of phraseological units. Phraseological units are word combinations that are of particular importance in English, as in all other languages. Phraseological units make speech more beautiful, lively and colorful. The article examines the structure, lexical composition and semantics of English phraseological units containing the word “money”. These expressions, which reflect universal or cultural characteristics of mentality, express people’s attitude towards money, wealth or poverty. They also reveal people’s values, lifestyles and tendencies rich in customs and traditions, as well as their ideas about their material and social status. The application and meaning of phraseological units containing the word “money” in English is quite wide. The author has conducted a comprehensive study of phraseological units, distinguished by their stylistic diversity, and has analyzed their characteristic features. The author considers the phraseological units she studied to be an integral part of the national culture, reflecting the unique worldview, lifestyle, history and beliefs of the people.

**САФАРОВА АЙСЕЛЬ ВАЛИУЛЛА
СЕМАНТИЧЕСКИЕ ОСОБЕННОСТИ АНГЛИЙСКИХ
ФРАЗЕОЛОГИЗМОВ, СОДЕРЖАЩИХ СЛОВО «MONEY»**

Резюме

Возникновение фразеологизмов обусловлено непосредственным взаимодействием людей с их образом жизни. Таким образом, этнические и внешнеязыковые факторы играют весьма важную роль в образовании фразеологизмов. По этой причине данные факторы рассматриваются как особые аспекты, определяющие формирование и развитие фразеологических единиц. Фразеологические сочетания — это словосочетания, которые имеют особое значение в английском языке, как и во всех других языках. Фразеологизмы делают речь более красивой, живой и красочной. В статье рассматриваются структура, лексический состав и семантика английских фразеологизмов, содержащих слово «money». Эти выражения, отражающие универсальные или специфические культурные особенности, выражают отношение людей к деньгам, богатству или бедности. Они также раскрывают ценности людей, традиционный образ жизни и тенденции, а также их взгляды на свой материальный и социальный статус. Область применения и значение фразеологизмов, содержащих слово «money» в английском языке, достаточно обширны. Автор провел комплексное исследование фразеологических единиц, отличающихся стилистическим разнообразием, и проанализировал их характерные черты. Автор считает изученные им фразеологизмы неотъемлемой частью национальной культуры, отражающей своеобразие мировоззрения, образа жизни, истории и верований народа.

Rəyçi: prof. Fikrət Cahangirov